

Vajda Éva:

1968 – PÁRIZS –DIÁKLÁZADÁS

"Miért vetődnek fel a problémák ilyen élesen éppen a diákok számára?"

Mert az emberi fejlődés ütemének hirtelen gyorsulása folytán éppen egy történelmi törésvonalon érnek a férfikorba.

A legutóbbi hét évtizedben mélyrehatóbb tudományos és műszaki változások mentek végbe, mint korábban hétezer év alatt. Egy UNESCO jelentés utalt rá, hogy "jelenleg" annyi alkotó tudós van a világon, amennyi összesen nem volt az emberiség őskora óta.

Azok az ifjak, akik ma húszévesek, egyidősek az atomhasadással és a kibernetikával. Társadalmi szempontból szüleik kortársaik voltak az Októberi Forradalomnak, ők akkor eszméltek, amikor a XX. kongresszus után új problémák merültek fel. Egyidősek a nemzeti felszabadító mozgalmakkal, valamint Ázsia és Latin-Amerika szocialista forradalmaival. Mindeddig Európát és Észak-Amerikát tekintették csupán a történelmi kezdeményezések központjainak és az értékek egyetlen létrehozóinak. Az ősi nem nyugati kultúrák újjászületése, amelyek a nyugati tőkés világra jellemző műszaki alkotástól és öncélú termeléstől elütő célokat tűztek maguk elé, problémák elé állították őket és sok mindent kérdésessé tettek a szemükben. Annál is inkább, mert egyidősek a rádióval és a televízióval is, napról napra annyira otthonukba jön a nagyvilág, mint egyetlen megelőző nemzedéknek sem. Amit a családban és az iskolában tanulnak, elenyésző ahhoz a korai és brutális tájékozódáshoz képest, amit a mozi vagy a televízió jelent: ezernyi mintaképet kínál nekik a világ és a hagyományos értékek egyszerre gyökerüket veszítik vagy legalábbis kérdésessé válnak. Ebből törnek fel a nagy kérdések és a nagy lázadások, alapvető kételyeik arról, hogy mi a szerepük a világban."

(L'Humanité, 1968. május 15.)

Mit akartak a francia diákok?

A lázadások oka a felszínen a tanár-diák viszonyban és az egyetemi struktúrában keresendő, míg a mélyben a de gaulle-i állam-monopolkapitalizmusban húzódik meg. Nézzük meg az eseményeket kronológiai sorrendben!

1968. március 22.: A nantene-i egyetemen néhány "balos" ideológiát valló diákcsoport képviselői elfoglalják az egyetemi tanácstermet és megalakítják az ún. március 22-i mozgalmat.

1968. május 2.: Határozatlan időre bezárják a nantene-i egyetem bölcsészkarát és 18 diákot fegyelmi bizottság elé állítanak.

1968. május 3.: A párizsi diákok tiltakoznak a Sorbonne udvarán, ahová behatol az Occident (Nyugat) elnevezésű jobboldali diákszervezet és verekedést provokál. Több diákot letartóztatnak és bezárják az egyetemet.

1968. május 6.: Tiltakozó felvonulásra kerül sor, majd barikádharcokra a diáknegyed utcáin.

1968. május 7.: Széles szolidaritási mozgalom bontakozik ki Párizsban, mintegy félmillió diák és tanár vonul fel az utcákon, követelve a letartóztatottak szabadon bocsátását és az egyetemek

megnyitását.

1968. május 11.: A rendőrök és a diákok között összecsapásokra kerül sor, miután a diákok éjszaka barikádokat emelnek. A harc során a rendőrök kíméletlenül lépnek fel.

1968. május 13.: A lázadás tetőpontja. A munkásság sztrájkba lép és támogatásáról biztosítja a diákokat, miközben megfogalmazza saját bérharcos követeléseit is. Csaknem egymillió ember vonul fel a francia főváros utcáin.

1968. május 17.: A legátfogóbb program megfogalmazására kerül sor Jacques Sauvageot, az UNEF alelnöke által.

1968. május 23.: Daniel Cohn-Benditet, a "vörös Dannyt" kiutasítják Franciaországból. Ő a lázadások legismertebb és a diákok között legnagyobb befolyással bíró vezetője (ő maga is egyetemi hallgató).

1968. május 24.: A CGT (a Kommunista Pártban és a baloldali munkásszervezetekben tömörült munkások szervezete) külön felvonulást rendez Párizsban és nem támogatja a diákoknak azt a megmozdulását, amelyet Cohn-Bendit kiutasítása ellen tiltakozva rendeztek.

1968. június 11.: A diákok még barikádokat emelnek, de a mozgalom már leszálló ágban van, ugyanis időközben a kormány kénytelen teljesíteni a munkások követeléseit.

1968. június 16.. A diákok elhagyják a Sorbonne-t. A lázadás véget ér, a diákmozgalom – megosztódása következtében – elhal.

A kronológiai táblázatból kitűnik, hogy az első megmozdulások a Párizstól nem messze fekvő Nantene-ben robbantak ki. Franciaország egyetemistái 10 éven át hiába apelláltak összesen 7 oktatásügyi miniszterhez a főiskolákon uralkodó anarchikus állapotok megváltoztatásáért. Márciusban eztán a nantene-i fakultáson, a Sorbonne egyik részlegén Dutsche követői a 23 éves vöröshajú, német szociológushallgató, Daniel Cohn-Bendit vezetésével "kritikai egyetemet" alapítottak. Tantermeiket Ho Si Minhnek és Che Guevarának nevezték el, professzoraikat és dékánjaikat partizántaktikával provokálták. Annak oka, hogy Nantene lett a nyugtalanság fészke, hét dologban kereshető: először is, hogy modern épületeket emeltek szemben a bevándorlók ún. bidonville-jével, azaz barakkvárosával, ami szembetűnővé tette a társadalom különféle rétegei közötti különbségeket. Másodszer pedig igen sok a szociológiát és lélektant hallgató diák, akik a jövő problémáival foglalkoznak. A lázadás tehát, a bölcsészkarról indul.

Május elején a nantene-i dékán, Grappin kizárta 12.000 rebellis diákját. Erre tovább vitték a forradalom bacilusát az anya-egyetemre, a szentséges Sorbonne-ra. A párizsi egyetemen, a világ legnagyobb főiskolájának 160.000 diákja között fellángolt a lázadás. Roche rektor bezárta a tiszteletreméltó Sorbonne-t és hívta a rendőrséget. Az jött, látott és vert – megerősítve a hírhedt rendőri készültséggel, melyet napi 11,25 frank bevetési prémiummal és letartóztatottanként 16,28 frank fejpénzzel jutalmaztak.

A Quartier Latin csatáéén ezrével maradtak a sérültek. Taxisofőrék vallották be később, hogy ők is szállítottak haldokló diákokat – ezt a rendőrség elhallgatta. Kahn professzor, a harcigázok szakértője jelentette ki a Spiegelnek, hogy a rendőrség harci gázának 10 áldozata előreláthatóan megvakul.

A diákok az utcán elvesztették a csatát – ugyanakkor győztek a politikai küzdőtéren: május 13-án, egy héttel a csata kezdete után, a francia munkásszövetség a franciaországi értelmiségiekkel való szolidaritása jeléül rokonszenv- és szolidaritási sztrájkokba lépett. Az Ötödik Köztársaságot már nemcsak az oktatási reform és szociális haladás iránti követelések fenyegették. Most már Cohn-Bendit diákvezér, társai és Franciaország spontán módon szolidáris munkásai nemcsak a gaulleista rendszert fenyegették, hanem a teljes társadalmi formát.

A diákok a tőkés társadalmak elidegenedési és függőségi viszonyai ellen lázadtak fel. A napóleoni rendszer régi struktúrája – centralizáltság révén – elnyom minden kezdeményezést. A hagyományos egyetem az uralkodó rend intézménye. A március 22-i mozgalom azt kívánta, hogy vessenek véget az "iskolaüzem" működésének és benne a "töltött libák" nevelésének, a paternalizmusnak és alakítsanak ki igaz dialógust a hallgatók és az oktatók között. Vizsgareformot követeltek olyan formában, hogy a diákoknak ne annyira a lexikális tudásukról, hanem elemzőképességükéről és gondolkodásmódjukról kelljen számot adni.

A zavargások idején Peyrefitte volt a közoktatásügyi miniszter, de a támogatások nem is annyira az ő személye, mint elődje, Foneké ellen irányultak. "Rendszerünkben előrelépést jelent, ha közoktatási miniszterből rendőrminiszter lesz valaki." Az érettségi már elveszítette korábbi presztízsét, a diákok felkészültségét csak az egyetemre való jelentkezéskor vizsgálják. Ehelyett azonban kettős vizsgát kellene bevezetni, egyrészt a középiskola utolsó évében kellene egy vizsgát tenni, ami az általános műveltség alapján venné figyelembe a jegyeket, másrészt pedig szükség lenne egy, az érettségihez hasonló, de annál sokkal szigorúbb vizsgára az egyetemre kerüléshez. "A tanulóknak joguk van saját maguknak megfelelő karriert választani!" – állítják a tiltakozók. Problémát okoz továbbá, hogy az irodalmi és jogi fakultáson sok a nő.

Az UNEF (Union des Etudiants de France), a francia diákszövetség fogalmazta meg az egyetemi reform lényegét, hogy "diákhatalmat" kell teremteni az egyetemen, vétőjoggal kell rendelkezni minden döntéssel szegien, ki kell vívni az egyetemek és a karok autonómiáját. Fouche az UNEF szerint tömegesen szervezi a diákok osztályozását és kiválasztását: A professzorok szimpátiával és megértéssel fogadták a diákok törekvéseit, főleg azok, akik a politikai baloldal felé hajlottak és hajlandóak voltak az ún. paritásos bizottságok munkájában részt venni.

A diákok az egyetemi reformokon túlmutató követeléseket is megfogalmaztak. A mintegy 515 ezer egyetemista és 80 ezer

főiskolás több demokráciát és szociális reformokat követelt. A diákok nem hajlandók többé beilleszkedni egy olyan rendszerbe, amelynek céljairól és értelméről tilos vitatkozniuk, nem akarnak technokraták lenni a monopóliumoknak alávetett kasztban. A tanterveken való vitatkozás lehetőségét követelték, mondván, hogy a felsőoktatás és az ipar együttműködése ürügyén alárendelik az egyetemet a tőkés vállalatok rövid távú igényeinek. A termelés, kutatás és oktatás között szükségszerű az összhang, de a éveltség ilyen irányú terjesztése a termelési viszonyok fenntartásával kapcsolatos,

"Nem jó olyan országban élni, ahol túl sok a magas kvalifikációjú egyén, mert válság esetén a sokat tanult ifjúsági, veszélyt jelent a fennálló rendre. A hatalom megoldja a lélektan, és a szociológia szakosok problémáját, akik túl sokat foglalkoznak az emberi problémákkal, ehelyett viszont többet kéne törődniük a gazdaságosság kérdésével! A szociológia és lélektan szakosok képzését ki kéne egészíteni és új szakmák képzésére kellene lehetőséget nyújtani, pl. növekvő számban reklámszakembereket képezni. A kultúra eszközzé vált a profit törvénye által igazgatott vállalatok működésének szolgálatában, nem feladata többé, hogy a gazdasági tevékenység értelmét és célját kutassa. Azzal, hogy a diákok megpróbálták értelmet keresni a gazdaság tevékenységében, végső soron távolabbi célokat fogalmaztak meg és elvetették a "fogyasztói társadalmat".

Ennek megértéséhez szükséges néhány elmélet ismertetése, amelyek gyakorlatilag az osztályharc leszerelésére születtek a tőkés országokban. Ilyen a fogyasztói társadalom elmélete, amely a következőt jelenti: a tudományos-technikai forradalom hatására magnövekedett termelékenység a monopolitőkés államot belső piacának tágítására kényszerítene, hogy a nagy profitot biztosító tömegtermeléshez megteremtse a tömegfogyasztást (ezt többek között a reklám és a tömegkommunikáció eszközeivel éri el – státuszfogyasztásra készítve az embereket). Így a magas fogyasztás és a növekvő életszínvonal miatt kapitalizmus helyett fogyasztói társadalomnak nevezték a tőkés társadalmakat. A másik, a '60-as évek közepéig töretlenül látszó konjunktúra időszakában alakították ki a jóléti állam fogalmát, amelynek jellemzői a következők: legfőbb érték a biztonság, koordinációs mechanizmusa a piaci mechanizmus, fő gazdasági eszköze a költségvetési politika és a redisztribúció. A harmadik, akkoriban divatos elmélet a konvergencia elmélete, amely szerint a kapitalizmus és a szocializmus egy s ugyanazon ipari fejlődés változata; a tudományos-technikai forradalom pedig mindkét társadalomban olyan változásokat fog előidézni, mely egységesedésük irányába mutat. A tőkés társadalom fogyasztói társadalommá alakul át, míg a szocialista kapitalizálódik. Így egységes gazdasági és politikai alapokon nyugvó iparosodott társadalmak alakulnak ki. A lázadó diákok elvetették a hangzatos jelszavakat és elméleteket, amelyek csak elfedték előlük a gazdaság törvényszerűségeit és a fennálló rend működésének lényegét.

Cohn-Bendit a Paris Presse-nek nyilatkozott: "a fiataloknak elégük van mindenből, éppen ezért a lázadók kifejezés felel meg nekünk a legjobban." Az anarchista megnyilvánulások szép példányait olvashatjuk a párizsi házfalakon: "a képzelt meghódítja a hatalmat", "a forradalom hihetetlen, mert igaz" "elutasítjuk azt a világot, amelyben azért a biztonságért, hogy nem hal éhen az ember, az unalmat kapja cserébe", "éljen a mulandó marxista-pesszimista ifjúság" stb. A diákok Marx, Mao és Marcuse nevével vonultak fel az utcákon.

Az események jó néhány szépirodalmi és dokumentumregényt ihlettek meg: Jean Thibaudeau "1968 május Franciaországban" című hangjátéka pontos képet fest a szélsőséges ideológiákat valló szembenálló erőkről:

- A kapitalizmus a politikai képviselő szempontjából olyan választékkal rendelkezik, amely igazi szakítás nélkül (mint ahogy a kapitalizmus nem akadályozza meg a fasizmust, s ez utóbbi sem akadályozza meg az előbbit) a liberális demokráciától a katonai diktatúráig terjed. Franciaországban a kapitalizmus az utolsó tíz évben közbülső megoldást választott a két véglet között.
- A kapitalizmus alternatívája a szocializmus.
- Az 1968. májusi kontesztáló mozgalom, amely a diákelkelésből nőtt ki, megkérdőjelezi a kapitalizmust és a kommunista pártot is, Keletet és Nyugatot is, nem akar állásfoglalást tenni sem egyik, sem másik mellett.
- Ha visszautasítják ezt az alternatívát, akkor csak a "harmadik út" marad.
- A diákok koratestáló mozgalma – amelyet a kommunizmus iránt áltörténeti nosztalgikus (trockizmus), egzotikus (kubai, kínai) vagy egyszerűen pszichológiai (anarchista) magatartást felmutató, benne közvetlenül érdekelt és vele szembenálló csoportok ösztönöztek – vagy a megújított szociáldemokrácia élére áll, vagy megtartja a maga külön "harmadik útját" (az anarchista öngyilkos zsákutcája), vagy ha sikerül azt a logikáját érvényesíteni, amellyel önmagát az utca pártjává akarja tenni, a munkásszervezetek helyére lépve, egy általánosított és a társadalmi-gazdasági realitással nem törődő kontesztációba bevonva egyéneket az összes társadalmi kategóriákból, a munkásságból is, a "baloldali" fasizáló "harmadik utat" nyitja meg, mint ahogy a "náciban" is van "szocialista".

A fő eszmei tendenciákat jól mutatja ez a gondolatsor. A diákmozgalom végtelenül polarizált és véleményem szerint ez az oka tehetetlenségének. A hangzatos jelszavakon túl nem voltak képesek egységes törekvéseket megfogalmazni. Ezt a tények ismeretében megmagyarázom.

Az UNEF (Francia Főiskolai Hallgatók Országos Szövetsége) állt szemben az Occident (Nyugat) nevű csoporttal. Utóbbi szélsőjobboldali csoport volt, mely anarchista jelszavakat hirdetett. Az UNEF működéséről a következőt mondhatjuk el: Az algír konfliktus idején a diákszervezet határozottan állást

foglalt De Gaulle ellen, az 1963-as dijoni kongresszuson nagyobb önállóságot követelt az egyetemeknek; a kari tanácsoknak a tanácskozási joggal is kell rendelkeznie. Már akkor felmerült az a kérdés, amely miatt később a zavargások túlnőttek néhány elkényeztetett egyetemista hőzöngésén. Nem lehet harcolni anélkül az egyetemi struktúra megváltoztatása ellen, hogy a de gaulle-i rendszert ne bírálják. Kulcsproblémák: az elidegenedés, az idősebb nemzedék által felépített fogyasztói társadalom elvetése, közöny és unalom a műszaki civilizáció minden vívmánya ellen, a jelenlegi termelési viszonyok megszüntetése. A '68-as zavaros napokban az UNEF, mint a hivatalos francia diákszövetség ellen létrehozták a Forradalmi Főiskolai Hallgatók Szövetségét, ám ez sem tudott igazi alternatívákat kínálni. A hivatalos álláspont pedig az volt, hogy a többség nyugodtan szeretne tanulni és jobban örülne, ha békén hagynák. Ez nem felelt meg a valóságnak és így a feszültséget növelte, ám a polarizált diákmozgalom még ekkor sem volt képes egységet kialakítani a hivatalos álláspont megdöntésére. A diákmozgalom a munkássággal együtt azonban – minden megosztottság ellenére – komoly fenyegetést jelentett a fennálló rend ellen. 1968. május 13-ára, pontosan 10 évvel azután, hogy De Gaulle hatalomra jutott Franciaországban, csaknem egymillió ember tüntetett. "Az osztályharcért", "A kommün nem halt meg", "GRIMAUD rendőrprefektus gyilkos" – ezek a jelszavak voltak " olvashatók a táblákon, miközben a tömeg az Internacionálét énekelte. Tettlegességre nem került sor. Egy rendőri bábút felakasztottak, de "élő" rendőrt összesen egyet lehetett látni – egy betegszállítmányt kísért. A tömeget a diákokon kívül liberális, konzervatív közép csoportok, baloldali gaulleisták és persze kommunisták alkották, a szavazók csaknem 50%-a, amit De Gaulle pontosan tudott – és nem akart polgárháborút.

Az egyetemisták elvetették a szülők és nagyszülők által felépített, kényelmes világot. A tüntetés azért rázhatta meg alapjaiban az egész francia társadalmat, mert az uralkodó osztályok gyermekei vettek benne részt. A diáktörekvések és munkáscélok között rokonság volt, mindkét csoport a társadalom gyökeres átalakításának forradalmi követelését mondta ki.

De mit is akartak munkások? Ezt a kommunisták fogalmazták meg legegységesebben: "Franciaország munkásosztálya kinyilvánította céljait: bérköveteléseket, a munka intenzitásának és idejének csökkentését, a társadalombiztosítás intézésében való részvételt, az üzemi bizottságok jogkörének kiszélesítését, a demokratikus terveződést". Ezek a követelések; a szocializmus felé utat nyitó demokráciára vonatkoznak, az alapvető követelés az volt, hogy az egyes dolgozók ne passzív eszközök legyenek a tőke kezében, hanem tevékeny, alkotó részeivé váljanak a gazdaság irányításának a monopóliumok rezsimjével szemben. Politikai szintű követelés volt, hogy a központi hatalom által kijelölt, a kommunisták által ügynöknek titulált személyekkel szemben minden szinten a murások által választott képviselők töltsenek be posztot. Továbbá egyetértettek a diákokkal abban, hogy a

művelődés ne a monopóliumoknak legyen alárendelve.

Május 13-a után mindenkit egy kérdés foglalkoztatott: hogyan tud visszavágni De Gaulle? Az alvó ellenzék felébredt. A kommunisták előbb passzívak voltak, aztán aktívvá váltak. Azzal, hogy a szakszervezetek általános sztrájkot hirdettek arra a napra, amikor éppen 10. évfordulója volt De Gaulle hatalomra jurásának, gyakorlatilag nagy csapást mértek a rendszerre. Május 13-án nem került sor fegyveres összecsapásra, ám a Quartier Latin-beli brutalitás emléke a diákvezéreket összefogásra kényszerítette. De De Gaulle-nak még volt esélye megnyerni az ütközetet: ha a kormány egy ideig nem tesz semmit, akkor a diákok újra igába hajtják a fejüket, mivel képtelenek önmaguk kormányzására. Igaz, hogy a diákokat felnőttként kellene kezelni, ám ehhez az is kellene, hogy a vezetők maguk is felnőtt módra viselkedjenek. A külsőségek, a "kulturális forradalom" emlegetése és a vörös szín az emberekben – akik rendre és nyugalomra vágytak – visszatetszést szült. A munkásoknak pedig úgy tűnt; hogy a diákok és oktatók közös bizottságaiban munka helyett happening folyik. Így a diákok és a munkások szükségszerűen eltávolodtak egymástól. A kormány kiaknázhathja a győzelmét, ha jön a vizsgaidőszak, ami szétzilálja a diákok egységét. A dilemma látszólagosságát a Le Monde így summázta: "a jelenlegi helyzet állandósulása azzal a veszéllyel jár, hogy ellaposodnak a dolgok". Ez logikus dolog, hiszen a feszültséget és a lelkesedést – ha sokáig nem történik semmi – nem lehet ébren tartani ítéletnapig.

Így azt a következtetést vonhatom le, hogy a munkások és diákok barikádokon hirtelen összekovácsolódott egysége nem volt hosszú életű, a kormány ura tudott maradni a helyzetnek. A kommunista ideológia és az ebből következő célok nem egyeztek meg a diákkövetelésekkel, amelyek ideológiai háttere nem tisztázott, az egyetemmel kapcsolatos célokat pedig a társadalom átalakítása nélkül is teljesíthette a gaulista rendszer (némi presztízsvesztéséget elszenvedve). A kommunista párt követelése a tanácskormányról és a permanens forradalomról nem talált megértésre a diákság körében, akik nem annyira a marxista ideológiára támaszkodtak; az anarchista ideológia viszont a társadalom többi tagjában szült ellenérzést.

Így összefoglalva a következőket mondhatom: május 13-a után a mozgalom leszálló ágba került annak ellenére, hogy még voltak kisebb-nagyobb zavargások. Ám De Gaulle nem akart polgárháborút és mestere volt a népszavazásnak; elsőrendű feladatnak a rend biztosítását jelölte meg és így új népszavazásra szólított. A nép, az ő francia népe – júniusban – erőteljes igent mondott a gazdasági és társadalmi megújulásra, az egyetemi reformokra. De Gaulle úgy nyilatkozott, hogyha a nép elutasítja a terveit, akkor kész lemondani. Így levonható a következtetés, hogy a forradalom, amely tiltakozással és utcai harcokkal kezdődött, átalakult "közönséges" politikai válsággá.

Így zárult le a párizsi diáklázadások története.